Nadir Eser Kütüphanesi

Tûba KARATEPE*

Öz

Bu çalışmada, nadir eser kavramı ve nadir eser kütüphanelerinin tarihçesi, nadir eserlere ilişkin kataloglar ile bu kütüphanelerde çalışacak kütüphanecilerin sahip olmaları gereken özellikler ele alınmış, alanın temel ve ilgili diğer literatürüne dikkat çekilmiştir.

Giriş

El yazması kitaplar, beşikdevri basmaları, diğer basma kitaplar, süreli yayınlar, haritalar, fotoğraflar ve diğer benzeri bilgi kaynakları, geçmişe dönük çalışmalar için önemli ve bu kaynakları kullanan tüm araştırmacılar için çok değerlidir. Nadir eser kütüphaneleri, bu kaynakların sağlanması, tanımlanması, erişime sunulması ve korunması amacıyla hizmet veren kütüphane türüdür. Bu çalışmada, nadir eser kütüphanelerinin tanımı, tarihsel gelişimi, bu kütüphane türünü diğer bilgi merkezlerinden ayıran yanlar, hizmet sınırları, temel unsurlar açısından özellikleri belirli sınırlılıklar çerçevesinde ele alınmıştır. Metinde yer verilen diğer iki alt konu ise nadir eser kütüphaneleri ile ilgili literatürden söz edilerek erişim araçlarının serimlenmesi ve bu kütüphane dermesinin özelliğinden dolayı koruma tedbirlerine ilişkin ayrıntılardır. Çalışmanın nadir eser kütüphaneleri konusunda derinlikli bilgi sahibi olmak ve uzmanlaşmak isteyen bilgi profesyonellerinin

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, tkaratepe@marmara.edu.tr

Copyright 2020. stanbul. All rights reserved. May not be reproduced in any form without permission from the publisher, except fair uses permitted under U.S. or applicable copyright law.

EBSCO Publishing : Hiperkitap (eBook Collection) Trial - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI
AN: 2347749 ; yayna hazrlayanlar Mehmet Ali Akkaya, Hseyin Odaba.; Bilgi merkezleri: Ktphaneler Arivler Mzeler
Account: s8391385.main.ehost

yanı sıra bilgi merkezleri dünyasının, bilgi kaynaklarının ve bilginin geçmişine bakmak isteyecek her göz için rehberlik etmesi hedeflenmiştir.

Tanım

Meral Alpay, Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü'nde nadir eseri, "Az bulunan eser. Yerine yenisinin getirilmesi çok güç veya olanaksızdır. Beşik devri basmalar, yazmalar, eski süreli yayınlar vb. değerli eserler büyük kütüphanelerde ayrı depolarda saklanır. Nadir eserler deposundaki kitaplar özel izinle okuyucuya verilir. Kütüphanecilerden de herkes bu depoya giremez." (1973, s. 60) şeklinde tanımlar.

Türkiye dışında yapılan tanımlarda da öncelikle, eser(ler)in az ve zor bulunması, fiziksel özellikleri açısından özel olması, sağlama yollarının farklılığı ve yüksek değerleri vurgulanmıştır. Bu genel özelliklere bakarak, el yazması kitapların, beşikdevri basmalarının, özel ciltli, resimli, gravürlü ve sınırlı sayıda basılan kitapların, nadir eser olarak nitelendirildiği söylenebilir. Ancak, özellikle beşik devri basmaları (İng. Incunable) söz konusu olduğunda, her ülkenin basma kitaba geçiş tarihi farklılık göstereceği de dikkate alınmalıdır (Stillo, 2019). Ayrıca, bu noktada basma kitabın "beşik devri" sürecinin sadece iç kapak oluşumuna bağlı olmadığı iddiasını ortaya koyan çalışmalar da dikkate alınmalıdır (Akkaya, 2015).

Hazırladığı yüksek lisans tezinde nadir eserlerin tanımı için farklı ulusal ve uluslararası kaynakları inceleyen Sevgi Atilla Cünüş, ülkemizdeki kütüphaneler için nadir eseri şu şekilde tanımlamış ve bu tanımın kapsamına nelerin girdiğini de belirtmiştir:

> "…nadir eser her şeyden önce maddi ve manevi olarak değer taşıyan, basım tarihi, içerikleri, fiziksel özellikleri,

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

> taşıdığı herhangi bir not, simge, imza gibi ayırt edici özellikleri açısından farklılık arz eden, az bulunan yerine yenisinin getirilmesi çok zor veya imkansız olan, nadiren müzayedeler veya sahaflar aracılığı ile el değiştiren; alım satımı yapılan, genellikle maddi değeri yüksek, kitaplardır. Bu özellikleri ile bu eserler gelecek nesillere aktarılması gereken kültürel hazinelerdir ve çok özel saklama, koruma ve kullanım şartlarına sahiptirler. Bu kapsama tüm el yazmaları, inkunabel baskıları, erken dönem baskısı Batılı kaynaklı eserler, eski harfli Türkçe basma eserler, harf devrimi sonrası geçiş dönemi baskıları, özel baskı teknikleriyle basılmış eserler, özel cilt özelliklerine sahip eserler, özel şahısların imzası veya notlarına sahip eserler ve yukarıda bahsedilen çeşitli ayırt edici özelliklere sahip olan kitaplar" (2010, ss. 9-10)

Sadece bu tanımlara uygun koleksiyonları barındıran kütüphanelere nadir eser kütüphanesi adı verilir. Ancak, kimi durumlarda nadir eserler farklı tür kütüphanelerin (üniversite, özel araştırma, okul kütüphaneleri gibi) koleksiyonları içinde de yer alabilirler. Yurtdışında "Manuscripts Library", "Manuscripts and Rare Books Library", "Rare Book Library" olarak adlandırılmakla birlikte, farklı tür kütüphane içinde ayrı bir koleksiyon olarak yer aldığında bu eserler için "Rare Books and Special Collections" başlığı da kullanılmaktadır.

Nadir eser terimini, sahaflar da yayınlarında, müzayede kataloglarında ve alış-veriş için oluşturdukları sanal platformlarda kullanmaktadırlar. Kesin bir ayrım ve standart olmamakla birlikte kütüphaneciler, yaygın olarak nadir eser (rare book) terimini kullanırken, özellikle yurtdışındaki sahaflar ve müzayede evleri, nadir eser için "antiquarian book" veya "rare book and antiquarian book" terimlerini kullanmaktadır.

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

Ancak, sahafların nadir eser tanımlama ölçütleri, kütüphanecilerle her zaman aynı olmayabilir. Örneğin, eski harfli basma her kitap, kütüphaneciler için bir nadir eserdir. Bir sahaf içinse eski harfli bir kitabın "nadir" olarak adlandırılabilmesi için ilave özelliklerinin de olması beklenir.

Amaç ve Hizmet Sınırları

Nadir eser kütüphaneleri, geriye dönük tüm çalışmalara kaynaklık edebilecek koleksiyonlara sahiptir. Çalışmalar, nadir eserlerin içeriklerinin analizine bağlı olarak yapılabileceği gibi, bu türden koleksiyonlar yazı araç-gereçlerinin araştırılması (kâğıt, deri, mürekkep gibi), nadir eserlerin fiziksel özelliklerinin değişiminin izlenmesi (bezeme, cilt, yazı karakteri gibi) ve bilginin yayılma sürecinin izlenmesi (satın alma, ödünç verme, istinsah, mukabele kayıtları, ex-libris ve kişisel mühürler, kütüphane mühürleri ve diğer kayıtlar gibi) için de araştırmacıların başvurdukları kaynaklardır. Güncel ve gündelik bilgi ihtiyacından ziyade, akademik ve uzmanlık çalışmaları için kullanılabilecek nadir eser kütüphaneleri, bu özelliklerinden dolayı bazen izin ve/veya randevu sistemiyle çalışabilirler. Telif hakkı bulunmayan eserlerin dijitalleştirilmesi, bu kütüphanelerde nadir eserlere erişimi ve nüshalar üzerinde çalışmayı kolaylaştırdığı gibi, koruma konusunda da önemli avantajlar sağlamıştır.

Tarihçe

Dünyada kurulan ilk kütüphanelerle birlikte, ağırlıklı olarak coğrafyanın sunduğu imkânlarla elde edilen farklı taşıyıcılar üzerine kaydedilerek oluşan koleksiyonlar, zamanın etkisi yanında, doğal felaketler, savaşlar, yasak ve sansürler gibi sebeplerle zarar görmüş, yok olmuş veya bir kısmı bugüne

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

ulaşabilmiştir. Elde edilebilen, korunan bilgi taşıyıcıları ise siyasal ve sosyal hareketlerle isimleri ve işlevleri değişerek, bugün dünyada milli kütüphaneler, üniversite kütüphaneleri ve araştırma kütüphanelerinde, nadir eser olarak araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır.

Ülkemizde, bugün, nadir eser olarak adlandırdığımız koleksiyonların büyük çoğunluğu, Osmanlı döneminde kurulmuş kütüphanelerden günümüze kalmıştır. Bunun yanında, az sayıda da olsa Bizans döneminden kalan kitaplarla, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan farklı milletlerin, kendi medeniyetleri çerçevesinde ürettikleri kitapların da nadir eser olduğunu unutmamak gerekir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kütüphaneler, uzun yıllar hayır sahipleri tarafından vakıf yoluyla kurulmuştur. Vâkıfların dönemin hukukuna bağlı ve uygun görülen şartlarla yönetilen bu kütüphaneler, okuyanlara, eğitimcilere, talebelere, kısaca bilgi peşinde olanlara uzun yıllar hizmet vermiştir.

Eldeki belgelere göre, 15. yüzyıldan itibaren kuruldukları bilinen vakıf kütüphaneleri, medrese, cami, tekke, türbe, imaret gibi eğitim, ibadet ve hayır kurumları içinde hizmet vermişlerdir. 17. Yüzyıldan sonra bina ve yönetim bakımından müstakil kütüphaneler de kurulmuştur. İmparatorluğun sınırları genişlerken, benimsenen imar ve iskân politikaları dâhilinde, yeni yerleşim birimlerinde de kütüphaneler kurulurken, en çok başkentler ve kültür merkezi olan şehirler (İstanbul, Edirne, Bursa…) kütüphanelere ev sahipliği yapmıştır. Bu kütüphaneleri padişahlar, hanım sultanlar, devlet adamları ve âlimler başta olmak üzere, hayır yapmak isteyen herkes, vakfın gereklerini yerine getirmek şartıyla kurabiliyordu. Kütüphane kurmak için belirlenmiş, mecburi bir kitap sayısı yoktu. Koleksiyonun sayısal büyüklüğünde, Osmanlının gelişen bilim ve kültür hayatına bağlı kitap birikimi etkili olurken, vâkıfın maddî gücü

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

ve bağışlamak istediği kitap sayısı da belirleyiciydi. Buna bağlı olarak erken dönem kütüphanelerinin kitap mevcudu 10-100 kitap arasında değişirken, en zengin kütüphanenin de -bazı örneklerde bu sayı artsa da- yaklaşık 5.000 kitabı bulunmaktaydı. Kütüphane koleksiyonunun gelişmesi, mevcut kitaplara yeni bağışlarla ve yaygın olmamakla birlikte, kimi vâkıfların yeni kitap alımı için tahsis ettikleri bütçe doğrultusunda yapılmaktaydı. Vakfiyelerde belirtilen hâfız-ı kütüb (kütüphaneci), bevvab (kütüphanenin kapılarını belirli saatlerde açmak ve kapatmakla görevli personel), ferraş (kütüphanenin temizliği ve hasır ve minderleri okuyucular için yaymakla görevli personel) gibi kütüphane görevlileri, kütüphanenin büyüklüğüne ve vakfın gelirlerine bağlı olarak tayin edilmekte, sorumlulukları ve aldıkları ücretler, tayin ve azl şartları vakfiyelerde belirtilmekteydi. Kütüphanelerden yararlanma koşulları da yine vâkıf tarafından vakfiyede belirtilirken, kütüphanenin kurulduğu yer, yararlandırma koşullarının (kütüphanenin açık olduğu saatler, kimlerin hangi koşullarda faydalanabileceği, ödünç kitap verilip verilmediği gibi) sınırlarını çizmede belirleyiciydi. Matbaanın Osmanlıda kullanılmaya başlandığı 1729 yılından sonra, yazma kütüphaneleri koleksiyonlarında basma kitapların da yer almaya başladığı görülür. Kuruluşlarından Cumhuriyet'e kadar olan zaman diliminde, koleksiyonu ağırlıklı olarak yazma kitaplardan oluşan kaç vakıf kütüphanesi kurulduğu kesin olarak bilinmiyor. Prof. Dr. İsmail Erünsal'ın çalışmalarının değerlendirilmesi sonucunda, bu sayının yaklaşık olarak 600'ün üzerinde olduğunu söylemek mümkündür (2015).

19. yüzyıl sonlarından itibaren özellikle İstanbul'da bulunan vakıf kütüphanelerinin, araştırmacılara daha iyi hizmet verebilmek amacıyla merkez bir kütüphanede toplanması fikri, çeşitli devlet/bilim adamları ve hatta yabancı araştırmacılar tarafından gündeme getirilmiş olmasına rağmen, bu fikrin

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

uygulamalarının ancak 20. yüzyıl başlarında gerçekleşebildiği bilinmektedir. 1915 yılında 21 kütüphaneden seçilmiş kitaplar Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde, yine İstanbul'daki bazı kütüphanelerin de 1916'da Sultan Selim'de kurulan Umûmî Kütüphâne'de ve 1918 yılında da Süleymaniye Medresesi'nde toplanmıştır (İhsanoğlu, 1995, s. xv). Bu uygulamanın, özellikle nadir eserleri savaş ortamının olumsuz koşullarından koruma amaçlı olduğu da düşünülmelidir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, 3 Mart 1924 tarihli, 429 sayılı *Şeriye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun* ile adı geçen Vekaletlere bağlı kütüphanelerin yanı sıra, aynı tarihli 430 sayılı *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ve 30 Kasım 1925 tarihli ve 677 numaralı *Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun* ile kapatılan bütün kütüphaneler Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. Bu sürecin nasıl yönetildiğini, Prof. Dr. Özer Soysal'ın çalışmasında tüm ayrıntılarıyla görmek mümkündür (1998, ss. 111-118).

Kitapların araştırmacılarla buluşturulması için en önemli araçlar olan kütüphane kataloglarının hazırlanmasına Osmanlı döneminde başlanmıştır. İstanbul kütüphaneleri için yapılmış toplu katalog çalışmaları ve basılı kütüphane katalogları, dönemin kütüphaneleri ve geniş anlamda Osmanlı okuma kültürü konusunda bilgi vermeleri bakımından hala önemini koruyan çalışmalardır. Cumhuriyet döneminde de bu çalışmaların, 1925 yılında illere gönderilen bir genelge ile başlatıldığı bilinmektedir. 1927 yılında yazma eserlerin kataloglanması için kurulan "Kütüphaneler Tasnif Komisyonu"'nun ise faaliyetleri 6 ay sürmüştür (Türkmen, 2010, ss. 9-11). 1928 yılında *Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*'un kabulüyle de eski harfli kitap ve süreli yayın basımı durdurularak, bu zamana kadar yaygın olarak vakıf yoluyla kurulmuş, koleksiyonu el yazması

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

ve eski harfli basma kitaplardan oluşan kütüphanelerin, nadir eser kütüphanesi olma süreci de başlamıştır diyebiliriz.

2 Mart 1935 tarihinde, Prof. Dr. Helmut Ritter başkanlığında oluşturulan Kütüphaneler Tasnif Komisyonu, 1958 yılına kadar Muallim Cevdet İnançalp, Zahir Hasırcıoğlu ve Prof. Dr. Mehmet Ali Ayni'nin başkanlığında, komisyon üyelerinin çalışmalarıyla 4 yazma eser kataloğu yayınlanmıştır (Türkmen, 2010, ss. 13-16).

Prof. Dr. Hellmut Ritter, İstanbul kütüphaneleri hakkında Adnan Ötüken'e dikte suretiyle yazdırdığı, resmi olarak sunulup sunulmadığı bilinmeyen raporunda, yazma eserlerin sağlanması, korunması ve hizmete sunulması konusunda o döneme ilişkin mevcut uygulamalardan bahsederken, eleştirilerini de ifade eder. Aynı görevin farklı kurumlara verilmesi ve yazma kütüphanelerinin hem koleksiyon hem de bu kütüphanelerden beklenen hizmetler açısından, asıl işlevleriyle uyumlu olmayan görevlerle uğraşmalarını hatalı bularak, yapılması gerekenleri işaret eder (Ötüken, 1957, s. 36). Komisyonun kurulduğu tarihlerde yayınlanan bir gazete haberinde yer alan, "Şehir kütüphanelerinin ıslahı için Kültür Bakanlığı tetkiklere başlamıştır. Bunun için üniversite Arab ve Fars dilleri profesörü Ritter, kütüphanelerde tetkikat yaparak bir rapor hazırlayacaktır" (Cumhuriyet, 10 Mart 1935, s. 2) bilgisi ise, Profesör Ritter'in farklı bir görevlendirmesinin olup olmadığı sorusunu akla getirmekle birlikte, gazetenin, haberin bazı kısımlarını hatalı vermiş olma ihtimali de akla gelmektedir.

Daha sonra çeşitli kişi ve kurumlarca devam eden kataloglama çalışmaları, 1978 yılında, TÜYATOK (Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu) Projesi ile tüm Türkiye kütüphanelerini kapsayan bir hedefe yönelmiştir. Bu çalışmalar ile ilgili ayrıntılı bilgi için Türkmen (2010), Anameriç ve Rukancı (2017) ve Odabaş (2017) tarafından hazırlanmış çalışmalara bakılmalıdır.

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

1923-2006 yıllarında yapılmış yazma kütüphane katalogları hakkında Hüseyin Türkmen'in tesbitlerine göre (2010, ss. 201-204);

- Anılan tarihler arasında ilki 1943 yılında olmak üzere, 149 adet yazma eser kataloğu basılmıştır. Bu katalogların çoğu Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmış olmakla birlikte, daha birçok kurum ve kişi tarafından da birçok çalışma yayınlanmıştır.
- Katalogların 44 adedi, ilk dönem diye kabul edilebilecek TÜYATOK öncesi dönemde (1923-1977) yayınlanmıştır. TÜYATOK sonrası dönemde (1978-2006) ise 34 adedi TÜYATOK ve Millî Kütüphane katalogları olmak üzere, 105 adet katalog yayınlanmıştır.
- 1923-2006 yılları arasında yayınlanan 149 yazma eser kataloğunun 102 adedi resmi ve özel kurumlar tarafından, 47 adedi ise kişisel çaba ve gayretler sonucu yayınlanmıştır.
- 1923-2006 yılları arasında yayınlanan 149 yazma eser kataloğunun 100'ü müstakil kütüphane kataloğu, 49'u ise toplu katalogdur.
- 149 cilt kataloğun, 1'i düzensiz, 11'i kitap adına göre, 15'i demirbaş numarasına göre, 47'si yazar adına göre ve 75'i ise konusal ve/veya sistematik düzende hazırlanmıştır.

Kataloglama işlemleri tamamlanamadığı ve kütüphanelerde kullanılan katalogların da gözden geçirilmeye muhtaç olduğu anlaşıldığından, Türkiye'de ne kadar (kaç cilt, kaç eser) yazma eser bulunduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir. Ancak, yapılan araştırmalara dayanılarak yapılan tahminlerle, Türkiye kütüphanelerinde, Türkçe, Arapça ve Farsça başta olmak üzere, 250.000-300.000 cilt içinde, 600.000 yazma eser olduğu tahmin edilmektedir (Türkmen, 2010, s. 9).

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

Yazmaların kataloglanarak araştırmacıların hizmetine sunulmasının önemi ve bu konudaki gecikmeler, aksaklıklar, farklı kurumları bu konuda çalışmaya yönlendirmiştir. Bu çalışmalar içinde, İSAM (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi) Kütüphanesi tarafından hazırlanan veri tabanları, Atatürk Kitaplığı nadir eser katalogları, IRCICA tarafından hazırlanan bibliyografya ve yazma katalogları önemli çalışmalardır. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen çalışma sonucunda 'Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu', 'Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yazma Eserler Kataloğu' gibi örneklerin yanı sıra Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi gibi pek çok kütüphanede çok sayıda katalog hazırlanmış ve yayınlanmıştır (Odabaş, 2017).

Milli Kütüphane'de bulunan el yazmaları ve nadir eserler de dijitalleştirilerek, araştırmacıların hizmetine sunulmuştur (Milli Kütüphane, 2019).

Türkiye'de, nadir eser kütüphanelerinin sorunlarının; görevleri, yetkileri daha belirginleştirilmiş, bütçe imkânları arttırılmış, hizmetleri çeşitlendirilmiş, uzman personel kadrosuyla çalışan güçlü bir kurumsal yapıyla çözülebileceği aşikârdır. Bu ve diğer amaçları yerine getirmek için, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak 2010 yılında kurulmuştur. Görev ve yetkileri 6093 Sayılı *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun* ile belirlenmiş ve çalışmalarını, bu mevzuata bağlı yeni bir ivmeyle sürdürmektedir. İstanbul, Ankara ve Konya'da olmak üzere üç ayrı bölge müdürlüğü idarî yapısı altında, 18 yazma eser kütüphanesi, Başkanlığa bağlı çalışmaktadır. Yazma eserlerin yurtiçi ve yurtdışından satın alınması, kataloglanması, dijitalleştirilmesi, bağış kabulü, tıpkıbasımı, çeviri ve açıklamalı eser yayımı, koruma ve res-

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

torasyon çalışmaları ve bunlara ilişkin eğitimler başkanlığın başlıca faaliyet alanlarıdır. (Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2019).

Eski harfli basma kitaplar konusunda ise tartışmasız en önemli başvuru eseri, Seyfettin Özege tarafından hazırlanmıştır. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, 5 cilt halinde 151 fasikülden oluşmuştur (Akbayar, 2007, s. 126). Eski harfli kitapları kullanan her araştırmacının mutlaka başvurduğu ve "Özege Kataloğu" ismiyle bilinen çalışmaya yapılan ekler, Nuri Akbayar'ın *Müteferrika* dergisi'nin 1993-2017 arasında yayımlanan 1, 2, 3, 15, 19 ve 50. sayılarında "Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu'na Zeylü'z-Zeyl: Ekler-Tamamlamalar-Düzeltmeler", başlıklı çalışmasıyla devam etmektedir. Türk kütüphaneciliğinin, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışladığı değerli nadir eserler ve hazırladığı katalog ile çok şey borçlu olduğu Seyfettin Özege'nin hayatı ve çalışmalarının önemi için *Kitaplar Kitabı'na Adanmış Bir Ömür: M. Seyfettin Özege* (Utku, 2014) adlı eser ve Rıfat Bali tarafından hazırlanan çalışmalar (Bali, 2014) yol göstericidir. Seyfettin Özege'nin bu kataloğun hazırlanmasında kullanılan notlarını, bilgi fişlerini, yazışmalarını ve kataloğun prova baskılarını da içeren kişisel arşivi ise İBB Atatürk Kitaplığı tarafından satın alınmış ve düzenlenerek 2018 yılında hizmete sunulmuştur.

1990 yılında başlayan Türkiye Basmaları Toplu Kataloğu (TÜBATOK) ise sadece 6 cilt olarak yayımlanmış, tamamlanmayı bekleyen bir çalışmadır. Osmanlı Devleti sınırları içinde basılan Karamanlıca, Ermenice, Rumca, İbranice ve Kürtce basılmış nadir eserler için yapılan bibliyografyalarla diğer incelemelerin, kütüphanecilik standartlarında değerlendirilmesi ve bu dillerdeki nadir eserleri koleksiyonlarında bulunduran kütüphanecilerin, bu araştırmalardan faydalanarak kataloglarını

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

gözden geçirmeleri, kullanıcılara daha doğru bilgiyi sunmak için önemlidir.

Türkiye kütüphanelerinde, özel koleksiyonlarda ve yabancı ülkelerde bulunan nadir eserler hakkında yapılan titiz araştırmalara sayfalarında yer veren *Müteferrika* ve *Kebikeç* dergilerini de nadir eserler ile uğraşan kütüphanecilerin mutlaka takip etmeleri, yeni bulgularla kataloglarını güncellemeleri beklenir.

Erişim Araçları ve İlgili Literatür

Yazma eserler, bir uygarlığın fikir, sanat ve düşünce hayatının ürünleridir. Bu kitapların ortaya çıkışı, üretildikleri dönemin koşullarına bağlı olarak, günümüzden çok farklıdır. Araya giren zaman ve dönemin bilim ve kültür hayatına bağlı özellikler, bu kitapların nerede, nasıl, hangi vesileyle yazıldıkları, nasıl çoğaltıldıkları, nerelerde kimler tarafından satın alındıkları, çoğaltıldıkları ve nerelerde okundukları gibi soruların cevaplarını arayan çalışmaları ortaya çıkartmıştır. Bu sebeple yazmalar, tarih, bilim tarihi, edebiyat, dil bilimleri, ilahiyat, halkbilim, görsel sanatlar gibi pek çok alanda çalışan araştırmacı için elzem kaynaklardır.

Prof. Dr. İsmail Erünsal, "Yazma Eserlerin Kataloglanmasında Karşılaşılan Güçlükler I: Eser ve Müellîf Adının Tesbiti" başlıklı makalesinin girişinde yazmaların kataloglanması hakkında şu tesbitleri yapmaktadır (1995, s. 234):

> "Elyazması eserlerin kataloglanmasında birçok güçlükle karşılaşılmaktadır. Bu güçlüklerin önemli bir bölümü bu tür kitapların yazıldığı devre ile günümüz arasına giren zaman diliminden kaynaklanmaktadır. Bizim için artık bir yazma eseri incelemek kolay bir iş olmaktan çıkmış; yabancısı haline geldiğimiz bir dönemi, bu dönemde oluşan medeniyet ve kültürleri tanıma ve bunun için de kullandıkları dilleri ve alfabeleri öğrenme meselesi

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

haline gelmiştir. Bugün artık kullanılmayan kâğıtların ve mürekkep çeşitlerinin doğru olarak tanıtılabilmesi, farklı tekniklerle ve malzemeyle yapılmış farklı görünümdeki cildlerin yeterince tavsif edilebilmesi bu devrin maddi medeniyet unsurlarının bilinmesini gerekli kılmaktadır. Günümüz kütüphaneciliğinde oldukça basit bir işlem olan bir eserin adının ve yazarının tesbiti de, yazma eserlerde bugün kullandığımız iç kapak yaygın olmadığından[1], çözülmesi gereken önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu işin doğru olarak yapılabilmesi için Selahaddin Müneccid'in deyişiyle "bu konuya derin bir muhabbet ve sevgi duyan, engin ve geniş bir bilgi sahibi olan kütüphanecilere ihtiyaç duyulmaktadır".

Nadir eser kütüphanecileri, bu eserleri ayrıntılı kataloglayarak, bundan önce yapılmış kataloglama hatalarını düzelterek ve özellikle bilgisayarların bizlere sunduğu imkânlarla daha doğru biçimde kullanıcıların hizmetine sunmakla yükümlüdürler. Sevgi Atilla Cünüş'ün RDA'nın nadir eserler alanında uygulanabilirliği konusunda hazırlamış olduğu doktora tezi, bu bağlamda hem teorik hem de uygulanabilir olması yönüyle, önemli bir çalışmadır (2018). Nadir eserlerin kataloglanmasını en iyi şekilde yapabilmek için, bilgi ve tecrübe çok önemli olmakla birlikte, diğer disiplinlerde yapılan çalışmalardan da haberdar olmak, bu çalışmalarda işaret edilen hususları kütüphanecilik açısından değerlendirmek de gerekir.

Doç. Dr. Berat Açıl'ın editörlüğünü yaptığı *Osmanlı Kitap Kültürü: Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları* isimli kitap, yazmalarda bulunan derkenar notlarının araştırmacılar için ne kadar önemli olduğunu, bu kayıtlardan yola çıkarak bir dönemin okuma kültürünü resmetmenin mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır. (2015) Çalışma, nadir eser kütüphanecilerinin hem kataloglarını burada işaret edilen yeni bilgiler

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

ışığında kontrol etmelerini sağlamakta, hem de kataloglama yaparken ayrıntıların (kuyudât) çok önemli olduğunu bir kere daha ifade etmektedir.

İsmine bakıldığında, kütüphanecilik ile ilgisi hemen kurulamayan ama nadir eserler alanı için önemli bilgiler içeren Prof. Dr. Selami Ece'nin *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri I-II* kitabı da bu konuda verilebilecek bir diğer örnek ve referans kaynağıdır (2015).

"Tahkik" olarak adlandırılan disiplin, "Yazma bir metnin, mevcut tek nüshasına veya nüshalarına dayanılarak müellifin kaleminden çıkmış haline ulaşmaya çalışması ve neşre hazır hale getirilmesi" (Yılmaz, 2018, s. 19) olarak tarif edilmektedir. İSAM tarafından 2013-2019 döneminde düzenli aralıklarla gerçekleştirilen, birbiriyle ilgili "Uluslararası Tahkik" ve "Uluslararası Osmanlı Türkçesi Tenkitli Neşir" kursları katılımcıları için hazırlandığı ifade edilen kılavuz, yazma eser kütüphanecileri için gerekli ve önemli bir çalışmadır. Bu konuda Türkçe yazılmış en kapsamlı çalışmayı kaleme alan Prof. Dr. Salahattin Polat, metin tenkidi olarak adlandırdığı tahkik için "Geçmişle gelecek arasındaki bağı otantik bir şekilde kurulması ihtiyacı sonucu ortaya çıkmış bir disiplin" değerlendirmesini yaparak, filoloji yanında bibliyografya ("Bibliyografi (Kitap Bilimi)" şeklinde kullanmaktadır) ve Türkiye'de nadiren kullanılan "kodikoloji" (ing. Codicology) disiplinine de dikkat çekmektedir (Polat, 2015, ss. 27-28). Kitabın nadir eserler; özellikle el yazması kitaplar konusunda çalışan kütüphaneciler tarafından dikkatle incelenmesi ve katalogların hazırlanması sürecinde kullanılması, doğru ve eksiksiz katalogların ortaya çıkmasında katkısı olacağı için önemlidir.

Adam Gacek'in, 2009 yılında yayınlanan "*Arabic manuscripts: A Vademecum for readers*" kitabının Türkçe çevirisi "*Arapça elyazmaları için rehber*" el yazmaları konusunda çalışacak kü-

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

tüphaneciler için dikkatle okunması ve öğrenilmesi gereken bir başka kaynaktır. Türkiye'de aynı kurum tarafından yayınlanan kataloglarda dahi terimlerin kullanımında bir standart olmaması; terimler konusunda tekbiçimden uzak çalışmaların yapıldığını göstermektedir. Gacek'in bu kitabı, ulusal bir terminolojinin oluşturulması çalışmalarına da öncülük edebilecek niteliktedir (2017).

Nadir eserler konusunda yıllar boyunca çalışmalar yapan, pek çok yazma kataloğu hazırlayan emekli kütüphaneci Nail Bayraktar'ın bütün makalelerini bir arada sunan kitap (*Âsâr-ı Bakiyye*) ise, nadir eserler konusunda uzmanlık kazanmak için bir ömür boyunca nasıl çaba harcandığını göstermesi açısından da önemlidir (2019).

Nadir eser kütüphanecilerinin ve bu alanda çalışanların irtibatta olması gereken sahaflar arasında tecrübelerini ve bilgisini yazıya geçirerek de paylaştığı için ayrı bir yeri olan Emin Nedret İşli'nin *Sahafname* adlı kitabı, alana ilişkin verdiği bilgiler ve çalışılmasını işaret ettiği konular bakımından önemlidir (2017). Ayrıca, ikinci el ve sahafiye olarak adlandırılan kitapları satışa sunan *Nadir Kitap* adlı sanal platformun blog sayfasında (https://www.nadirkitap.com/blog.html), nadir eserlerin farklı vechelerini, bu kitapların kütüphanelerden her nasılsa çıkıp/çıkarılıp, nasıl sahafların eline geçtiğini, koleksiyonerlerin ve nadir kitaplarla tutku derecesinde ilgilenen "bibliyofil" ya da eski tabiriyle "muhibban-ı kütüb" olan yazar, akademisyen ve meraklıların nadir eserlere bakışlarını ve özel koleksiyonlarını nasıl oluşturduklarını keyifle okumak mümkündür.

Personel, Bina ve Koruma Çalışmaları

Nadir eser kütüphanelerinde, el yazmaları ve diğer nadir eserler konusunda uzmanlaşmış kütüphaneciler yanında konu uzmanları ve restorasyon konusunda eğitim almış uzmanların

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

da çalışması beklenir. Nadir eserler, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de farklı kurumsal yapılarda çalışan kütüphanelerde yer alabildikleri için, her kurumun kendi mevzuatına bağlı olarak, farklı personel istihdam politikaları ve performans ölçütleri bulunmaktadır. Bu ölçütler ne olursa olsun, nadir eser kütüphanesinde görev alacak kütüphanecilerin, eski harfli metinleri okuyabilme becerileri, Arapça, Farsça ve dünyada bulunan İslam yazmalarına ilişkin çalışmaları takip edebilecek düzeyde yabancı dile hâkim olmaları beklenir. Ancak, bunlardan da önce, entellektüel vizyona sahip, alan bilgisiyle yetinmeyen, öğrenciliği sırasında aldığı seçmeli dersler, takip ettiği seminerler, katıldığı eğitimler ve sürekli okumalarla kendini yetiştiren, staj yerlerini bilinçli şekilde seçen, uzman kütüphanecilerle çeşitli projelerde yarı zamanlı veya gönüllü olarak yer almak için çabalayan, öğrenmenin bir keyif olduğunu kendine şiar edinen kütüphanecilerin, zaman içinde başarılı olacaklarını tahmin etmek zor değildir.

Türkiye'de bulunan nadir eserler kütüphanelerinin bir kısmı, Osmanlı döneminde inşa edilmiş kütüphanelerde, medrese binalarında ya da yapılan düzenlemelerle kütüphane olarak kullanılan tarihi binalarda hizmet vermektedir. Üniversiteler, özel kurumlar, belediyeler ve müzeler bünyesinde hizmet veren nadir eser kütüphaneleri, genellikle, içinde yer aldıkları kurumların uygun güvenlik, yararlandırma ve depolama koşulları sağlanmış bölümlerinde hizmet vermektedirler.

Nadir eser kütüphanelerinin koruma planlarının uluslararası standartlarda hazırlanması, gerçekçi planlamaların yapılması ve belli aralıklarla güncellenmesi gerekir. Şekibe Nihal Somer tarafından Türkçeye çevrilen *Kütüphane Malzemesinin Bakım ve Kullanımında IFLA İlkeleri* isimli kitapçık, bu konuda temel bilgileri sunmaktadır (IFLA, 2011). Nevzat Özel'in 2014 yılında Türkçeye çevirdiği *Nadir ve Yazma Eser Dermelerinin*

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

Dijitalleştirilmesinin Planlanması için Kılavuzlar adlı kitapçık da koruma seçeneklerinden biri olarak değerlendirilen dijitalleştirme konusunda iş süreçlerini ele almaktadır (IFLA, 2014). Ayrıca, IFLA'nın Strategic Programme on Preservation and Conservation (PAC) isimli programının web sayfasında (https://www.ifla.org/pac) bulunan yayınlar, raporlar, standartlar ve ilgili diğer çalışmaları gösteren kaynaklar, bu alanda yapılacaklar için uygulanması gereken işlem süreçlerini ayrıntılarıyla ele almaktadır.

Bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de nadir eser dijitalleştirme çalışmalarına son yıllarda ağırlık verilmiştir. Bu çalışmalar sırasında, özellikle hizmet satın alma yoluyla yapılan çalışmalarda, sözleşme metninde, korumaya ilişkin hükümlerin de yer alması; bu hükümlere uygunluğun, kurum personeli ve/veya görevlendirilecek konu uzmanları tarafından belli aralıklarla kontrol edilmesi gerekir. Bu kontrollerde, suistimallere göz yumulmamalı, özen eksikliğinin "küçük kusurlar" olarak nitelendirilen ancak, sebep olacakları bozulmanın geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açacağı unutulmamalıdır. Kurumla yapılan sözleşme gereği, belli bir sürede gerçekleştirilmesi beklenen bu çalışmalar sırasında, eserlerin fiziksel yıpranma, kaybolma/çalınma risklerinin ortadan kaldırılması için, alınacak tedbirler yanında, sözleşmelerde uzman personel çalıştırma zorunluluğu olmalı; uzman personelin tanımı net olarak yapılmalıdır.

Kullanıcı ve personel eğitimi, kütüphanelerde koruma çalışmalarının bir parçasıdır. Her ne kadar asıl nüshalar artık kullanıcılara özel izinler haricinde verilmemekteyse de sayısal kopyası bulunmayan nadir eserlerin depo raflarından alınması, taşınması, okuma salonuna getirilmesi, okuyucuya okuma rahleleri, okuma/destek yastıkları ile kullandırılması, temiz ortamlarda pamuklu eldivenler veya bazı uzmanların

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

görüşüne göre kullanıcı veya personelin eldiven yerine, temiz ve kuru el ile çalışmaları konusunda (White Gloves or Not White Gloves, 2011),eğitimler düzenli aralıklarla ve farklı mecralarda verilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Nadir eser konusunda öncelikli ihtiyacımız, kütüphanelerimizde bulunan nadir eserlerin ayrıntılı kataloglarının hazırlanmasıdır. Mevcut bir bilginin, ihtiyaç sahibine, bilgi kullanıcılarına ulaştırıl(a)maması, meslekî bir zaaftır. Ulusal hafızamız olarak kabul edilen, en geniş bakış açısıyla dünya mirası olarak nitelendirilen nadir eserlerin değeri konusunda herkes hemfikirken; zarar görmeleri, çalınmaları, yurtdışına kaçırılmaları söz konusu olduğunda benzer tepkileri vermemize rağmen ulusal katalogların hala tamamlanmamış olması düşündürücüdür. Bu konuda kurumsal çalışmaların daha farklı bir önem ve yapılanmayla başlatılması; Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın kuruluşu, umut vericidir. Başkanlığın 2019-2023 Stratejik Planı incelendiğinde, kurumun önceliklerini açıkça görmek mümkündür (Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2019). Bu planda da yer verilen nadir eser uzmanı kütüphaneci ihtiyacının karşılanabilmesi için, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerindeki öğretim elemanlarının, nadir eser kütüphanecilerinin, sahafların ve öğrencilerin planlı bir çalışmayla bir araya gelmeleri gerekir. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde, müfredatta yer alan zorunlu ve seçmeli derslerin yanında, bu konuda çalışan öğretim elemanlarının gelecek vadeden istekli öğrencilerle ilgilenerek onları yönlendirmeleri, birlikte projelerde çalışmaları, bu projelerde kullanılacak laboratuvarları kurmak için gayret sarfetmeleri ve nadir eser kütüphaneleri ile özel staj programları, eğitimler ve seminerler için irtibat kurmaları, Erasmus kapsamında yapılacak stajlar konusunda

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

yönlendirici olmaları, daha öz bir deyişle, öğrencilere alanın zorluklarıyla birlikte, keyifli yanlarını, çalışma ve araştırma metodlarını öğretmek için ciddi zaman ayırmaları, verimli sonuçlara ulaşmak için izlenebilecek yollardan birisidir.

Nadir eser kütüphanelerinde çalışan/çalışacak kütüphanecilerin, kullanıcılar için verdikleri hizmetlerin yanında, tecrübeleri arttıkça alanla ilgili yeni sorular sormaları, bu soruların cevaplarını bulabilmek için kendilerinin de birer kütüphane kullanıcısı olduklarını dikkate alarak, birikimlerini farklı mecralarda yazarak aktarmaları, nadir eser kütüphaneleri ile ilgili bir geleneğin oluşması açısından son derece önemlidir. Nadir eser kütüphanelerimizin, öğrenmenin keyifli olduğunu bilen ve bunu kendine ilke edinmiş kütüphanecilerle arzu edilen seviyeye daha kolay ulaşacağı aşikârdır.

Kaynakça

Açıl, B. (Ed.). (2015). Osmanlı kitap kültürü: Cârullah Efendi kütüphanesi ve derkenar notları. Ankara: Nobel- İLEM Kitaplığı.

Akbayar, N. (2007). Seyfettin Özege, TDV İslam Ansiklopedisi 7 Mart 2019 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/ozege-m-seyfettin adresinden erişildi.

Akkaya, M.A. (2015). Türk beşikdevri basmalarında yazma kitap geleneğinin etkileri ve içkapağın gelişimi. İstanbul: Hiperlink.

Alpay, M. (1973). Kütüphanecilik Terimleri. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Anameriç, H. ve Rukancı, F. (2017). Belgelerle Türk kütüphanecilik tarihi (1938-1960): Retrospektif bir değerlendirme (I). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (1), 49-70.

Bali, R.N. (2014). Büyük bir kitabiyat âlimi ve bibliyografyacı M. Seyfettin Özege. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Bayraktar, N. (2019). Âsâr-ı Bakiyye. İstanbul: Hiperlink.

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

Cünüş, S. (2018). Kaynak tanımlama ve erişim standardının yazma ve eski harfli basma eserlerin bibliyografik tanımlamalarında uygulanabilirliği: Türkiye yazma ve nadir eser kütüphaneleri için ulusal kaynak tanımlama sistemi önerisi. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Cünüş, S. (2010). Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde nadir eserler. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ece, S. (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri I-II*. Erzurum.

Erünsal İ. E. (1995). Yazma eserlerin kataloglanmasmda karşılaşılan güçlükler I: Eser ve müellîf adının tesbiti. Prof.Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 233-243.

Erünsal, İ. E. (2015). Osmanlılarda kütüphaneler ve kütüphanecilik . İstanbul: Timaş.

Gacek, A. (2017) Arapça elyazmaları için rehber. (A. Benli ve M.C. Kaya, Çev.) İstanbul: Klasik.

IFLA (2011). Kütüphane malzemesinin bakım ve kullanımında IFLA ilkeleri. (Ş.N.Somer, Çev.) 22 Temmuz 2019 tarihinde https://www.ifla.org/files/assets/pac/ipi/ipi1-tr.pdf adresinden erişildi.

IFLA (2014). Nadir ve Yazma Eser Dermelerinin Dijitalleştirilmesinin Planlanması için Kılavuzlar. (N.Özel, Çev.) https://www.ifla.org/files/assets/rare-books-and-manuscripts/rbms-guidelines/guidelines-for-planning-digitization-tr.pdf

İhsanoğlu E. (1995). Introduction by the editor. N. Bayraktar, M. Lugal (Yay. Haz.) Bibliography on manuscript libraries in Turkey and the publications on the manuscripts located in these libraries içinde (s. XV) İstanbul: IRCICA.

İşli, E.N. (2017). Sahafnâme: Bir kitap kurdunun metruk olmayan evrakından. İstanbul: Kırmızı Kedi.

Kütübhanelerin ıslahı. (1935, 10 Mart). Cumhuriyet.

Milli Kütüphane (2019) 22 Temmuz 2019 tarihinde https://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/Koleksiyonumuz/Tum-Koleksiyon.aspx adresinden erişildi.

Odabaş, H. (2011). Osmanlı yazma eserleri ve Türkiye'de yazma eser kütüphaneciliği, Bilig Kış'11 (56), 143-164.

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

Odabaş, H. (2017).Yazma ve nadir eserlerin yönetiminde yeterlilikler ve yeni yaklaşımlar. Yerel yönetimlerde kültürel mirasın yönetimi ve kütüphaneler sempozyumu 6-8 Eylül 2017, Bursa. 13 Mart 2019 tarihinde https://odabashuseyin.files.wordpress.com/2017/11/yazma-ve-nadir-eserlerin-yc3b6netiminde-yeterlilikler-ve-yeni-yaklac59fc4b1mlar-c59fablon-sc3bcrc3bcmc3bc.docx adresinden erişildi.

Polat, S. (2015). Metin tenkidi. 2.bs. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı.

Soysal, Ö. (1998). Türk kütüphaneciliği: Geleneksel yapıdan yeniden yapılanış'a. c. 1 Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

Stillo, S. Incunabula, 12 Nisan 2019 tarihinde https://www.loc.gov/ghe/cascade/index.html?appid=580edae150234258a49a3eeb58d9121c&bookmark=Conclusion adresinden erişildi

Türkiye Yazma Eserler Kurumu (2019). 22 Temmuz 2019 tarihinde https://www.yek.gov.tr/ adresinden erişildi.

Türkmen, H. (2010). Türkiye kütüphaneleri yazma eserler katalogları 1923-2006. İstanbul: Kitabevi.

Utku, A. (2014). Kitaplar Kitabı'na Adanmış Bir Ömür: M. Seyfettin Özege. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

White Gloves or Not White Gloves (2011) 2 Şubat 2019 tarihinde https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2011/08/white-gloves-or-not-white-gloves.html adresinden erişildi.

Yılmaz, O.K. (2018) İSAM Tahkikli neşir kılavuzu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use

EBSCOhost - printed on 1/15/2020 8:35 AM via MARMARA NIVERSITESI. All use subject to https://www.ebsco.com/terms-of-use